

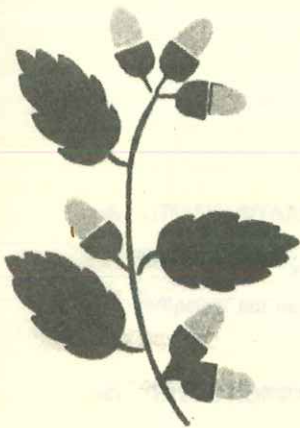

Φηγός

Γράμματα - Τέχνες - Πολιτισμός

Α' Εξάμηνο 2014 - Τεύχος 32
Έκδοση Περιφέρειας Ηπείρου

Φηγός

Τεύχος 32

2014

Εξαμηνιαία έκδοση
Περιφέρειας Ηπείρου

Υπεύθυνος Έκδοσης
ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΚΑΧΡΙΜΑΝΗΣ, Περιφερειάρχης Ηπείρου

Συντακτική Επιτροπή

Διεύθυνση - Εμβάσματα
ΕΛΕΝΗ Κ. ΒΗΡΟΥ, Περιφέρεια Ηπείρου
Τηλ. 26510 87211 Fax. 26510 37683

Τα εκάστοτε δημοσιευόμενα κείμενα εκφράζουν, μόνο, τις απόψεις των συντακτών τους.

Η σειρά των κειμένων στο τεύχος δεν έχει αξιολογική σημασία.

Τα πρωτότυπα δεν επιστρέφονται.

- ☞ **ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΚΟΚΟΡΗΣ**
 Διαβαθμίσεις της σκέψης του Μάρκου Αυγέρη 136
- ☞ **ΕΥΣΤΑΘΙΑ (ΕΣΤΑ) ΤΣΙΓΚΑΝΟΥ**
 Deja vecu - Στο τέλος του έρωτα - Επιτυχίες - Συγχώρεση - Επιστροφή
 Το πέπλο της Μάγια - Συναισθηση - Για ένα παιδί - Απόγευμα Παρασκευής
 Κατάλογος δημοπρασίας - Απόπειρα αυτοανάλυσης - Ερωτική πτήση
 Άρνηση 160
- ☞ **ΘΑΝΑΣΗΣ Β. ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ, Διδάκτωρ Νέας Ελληνικής Λογοτεχνίας.**
 Η Ιστορία ως λογοτεχνικό παίγνιο. Σχόλια για το μυθιστόρημα.
 Ο *δίασος των Αθηναίων* του Βασίλη Γκουρογιάννη 166
- ☞ **ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΜΠΕΝΑΤΣΗΣ, Αναπληρωτής Καθηγητής Παν/μίου Ιωαννίνων**
 Πατριωτικά - κοινωνικά τραγούδια στην ποίηση του Ρίτσου και του
 Λειβαδίτη 177
- ☞ **ANNA ΔΕΡΕΚΑ**
 Νύχτα: Τα κρυφά ποιήματα ή Άνωθεν εξ αοράτου - Το πρόσωπό σου,
 Δεν είσαι Εσύ 187
- ☞ **ΦΑΝΗΣ ΔΑΣΟΥΛΑΣ**
 Οι εθιμικές, αφηγηματικές και γλωσσικές διαστάσεις του νεκρικού
 πολιτισμού του Μετσόβου 189
- ☞ **ΓΙΩΡΓΟΣ ΝΑΚΟΣ**
 Χάλκεια - Μαριονέτες - Ιδιοπάθεια 209
- ☞ **ΔΗΜΗΤΡΗΣ ΕΛ. ΡΑΠΤΗΣ, Δρ. Λαογραφίας - Εκπαιδευτικός**
 Το δημοτικό τραγούδι της Αντίστασης 213

ΘΑΝΑΣΗΣ Β. ΚΟΥΓΚΟΥΛΟΣ

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΩΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΑΙΓΝΙΟ

Σχόλια για το μυθιστόρημα

*Ο Θίασος των Αθηναίων του Βασίλη Γκουρογιάννη**

Ο Βασίλης Γκουρογιάννης γεννιέται το 1951 στο χωριό Γρανίτσα του Νομού Ιωαννίνων. Σπουδάζει στη Νομική Σχολή Θεσσαλονίκης και από το 1977 δικηγορεύει στην Αθήνα, μακριά από τον γενέθλιο τόπο του¹. Ωστόσο, η γραφή του, σε υψηλό ποσοστό, απορροφά την Ήπειρο με τις δραματικές συγκρούσεις που επιφυλάσσει η νεότερη Ιστορία στον επιβλητικό όγκο της Πίνδου, την πλούσια παράδοση και τον ευγενικό καημό του δημοτικού τραγουδιού. Η σύνδεση της λογοτεχνίας του Γκουρογιάννη με τον ηπειρώτικο χώρο ασφαλώς δεν οφείλεται σε σύμπτωση. Το χωριό της παιδικής του ηλικίας, στην ορεινή ζώνη Κουρέντων και Ντουσκάρας δίπλα στην ελληνοαλβανική μεθόριο, βρίσκεται απέναντι από την σκοτεινή Μουργκάνα, όπου διαδραματίζονται συγκλονιστικές σκηνές του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου κι ένα από τα πλέον διχαστικά επεισόδια του Εμφυλίου, η κατάληψη της περιοχής από τους μαχητές του Δημοκρατικού Στρατού (1947-1948) και η συμπλοκή τους με τις δυνάμεις του Εθνικού Στρατού². Η παραπάνω ματωμένη συλ-

* Στην πρώτη του μορφή το παρόν κείμενο αποτέλεσε εισήγηση σε εκδήλωση για το μυθιστόρημα *Ο Θίασος των Αθηναίων του Βασίλη Γκουρογιάννη*, που οργανώθηκε στην Αλεξανδρούπολη από το βιβλιοπωλείο «Παπασωτηρίου» και τις εκδόσεις Καστανιώτη στις 19 Απριλίου 2002.

1. Για περισσότερες βιοεργογραφικές πληροφορίες βλ. Δ. Κούρτοβικ, *Έλληνες μεταπολεμικοί συγγραφείς. Ένας κριτικός οδηγός*, Πατάκης, Αθήνα 1995, σσ. 57-58· Χ. Τσέτσης, *Οι Ηπειρώτες Άνθρωποι των Γραμμάτων και των Τεχνών*, χ.ε., Γιάννινα 2003, σ. 86.

2. Κ. Τσαντίνης, *Μουργκάνα. Ένας δεύτερος Γράμμος*, Πατάκης, Αθήνα 1989· Γ. Μαργαρίτης, *Ιστορία του Ελληνικού Εμφυλίου Πολέμου*, Βιβλιόραμα, τόμ. Α', Αθήνα 2000, σσ. 365-372, 393-419, τόμ. Β', Αθήνα 2001, σσ. 98-102.

λογική μνήμη στοιχειώνει τον λόγο του Γκουρογιάννη και η λαϊκή λογοτεχνία της ιδιαίτερης πατρίδας του χρωματίζει ανεξίτηλα το ύφος του, τουλάχιστον στη μέχρι το έτος 2000 συγγραφική κατάθεσή του.

Για τη βαθύτερη κατανόηση της τεχνικής και του περιεχομένου του μυθιστορήματος *Ο Θίασος των Αθηναίων*³ διαφωτιστική είναι η πορεία του συγγραφέα έως τη δημοσίευσή του. Ο Βασίλης Γκουρογιάννης πρωτοπαρουσιάζεται στα γράμματα ως ποιητής με δύο ιδιότυπες συλλογές: *Από φωτογραφία βουνού*⁴ και *Σχόλια σε ποίηση*⁵. Η ιδιοτυπία τους έγκειται στην αξιοσημείωτη απόκλιση από την ποιητική παραγωγή της δεκαετίας του '80 και στην εμφατική ροπή προς την πεζογραφία. Η πρώτη συλλογή χαρακτηρίζεται από έντονο πεζολογικό – αφηγηματικό ύφος, το οποίο προσεγγίζει αρκετά τις ποιητικές μικροαφηγήσεις του μοντερνισμού της γενιάς του '30. Η δεύτερη προκαλεί θετική έκπληξη στον αναγνώστη με τον υποσελίδιο υπομνηματισμό στίχων ή λέξεων του ποιήματος, που υποδύεται τον φιλολογικό σχολιασμό. Αυτός αποτελεί το κεντρικό ποιητικό εύρημα, όπως εύγλωττα δηλώνεται και στον τίτλο, προσφέροντας νέα πνοή και διάρκεια στα ολιγόστιχα ποιήματα.

Από τη βραχύχρονη θητεία στην ποίηση παραμένει στον Γκουρογιάννη μια κυρίαρχη αίσθηση ποιητικής ατμόσφαιρας που σημαδεύει την πεζογραφία του και τον καθοδηγεί σταθερά στη συγκρότηση του προσωπικού του ύφους. Το εύρημα του κειμενικού σχολιασμού απαντάται και στο πρώτο πεζογραφικό του βιβλίο με τον τίτλο *Διηγήσεις παραφυσικών φαινομένων*⁶, όπου υποτίθεται πως ο συγγραφέας παραθέτει

Για τη χρήση του συγκεκριμένου ιστορικού επεισοδίου στη μεταπολεμική και στη σύγχρονη πεζογραφία της ηπειρώτικης εντοπιότητας βλ. Θ.Β. Κούγκουλος, «Από την αντιπαράθεση στο θύμα: ο εμφύλιος πόλεμος στους σύγχρονους Ηπειρώτες πεζογράφους», *Φηγός* 9 (Φθινόπωρο – Χειμώνας 2000), σσ. 49-65· ο ίδιος, *Η Ήπειρος ως λογοτεχνικός μύθος στη μεταπολεμική πεζογραφία*, Διδακτορική Διατριβή, Τομέας Μεσαιωνικής και Νέας Ελληνικής Φιλολογίας Τμήματος Φιλολογίας, Φιλοσοφικής Σχολής Πανεπιστημίου Ιωαννίνων, Ιωάννινα 2012, σσ. 302-311.

3. Καστανιώτης, Αθήνα 1999.

4. Το Δένδρο, Αθήνα 1985.

5. Δωδώνη, Αθήνα 1987.

6. Καστανιώτης, Αθήνα 1990.

αυθεντικές λαϊκές μαρτυρίες για μεταφυσικά περιστατικά, κυρίως από την Ήπειρο, και τις ερμηνεύει έπειτα με επιστημονικοφανή τρόπο⁷. Στην ουσία διεισδύει σταδιακά στον ποιητικό πυρήνα των αρχικών ιστοριών και προσθέτει καινούργιες διαστάσεις, πέραν του ορατού, υποσκάπτοντας έντεχνα τον ρεαλισμό. Κι εδώ οι μεταμφιεσμένες «ερμηνείες» καταλαμβάνουν πολύ περισσότερο χώρο από το κατά συνθήκη πρωτότυπο υλικό. Ο τόπος, κυρίως ο γενέθλιος, αποτελεί τον θεμέλιο λίθο για την ανάπτυξη της αφήγησης, όπως εξάλλου κατατίθεται και στο επιλογικό πεζογράφημα με τίτλο «Σκέψεις-Οδηγός» που εμφανώς ακολουθεί τους Σολωμικούς στοχασμούς:

α) Οι παραφυσικές υπάρξεις θα φανερώνονται στους πατρογονικούς τόπους και σε ανθρώπους που έχουν χθόνιο δεσμό μ' αυτούς. (σ. 73)

Το επόμενο πεζό του πλησιάζει στο τυπικό μυθιστόρημα: Το ασημόχορτο ανθίζει⁸. Εκτυλίσσεται στη Θεσπρωτία ή Τσαμουριά κατά την περίοδο της Κατοχής και του Εμφυλίου. Παρακολουθεί την αιματηρή σύγκρουση του χριστιανικού πληθυσμού της περιοχής με τους μουσουλμάνους Τσάμηδες, σημαντικό τμήμα των οποίων συνεργάζεται με τους κατακτητές⁹. Μετά την αποχώρηση των Γερμανών ο ΕΔΕΣ του Ναπολέοντα Ζέρβα και οι Έλληνες χωρικοί της Θεσπρωτίας επιζητούν την παραδειγματική τιμωρία των Τσάμηδων ενώ ο αριστερός ΕΛΑΣ διαφωνεί με την πρακτική αυτή. Παρά το ιστορικό υπόβαθρο δεν πρόκειται για αναπαράσταση με

7. Βλ. και Μ. Θεοδοσοπούλου, «Ξόρκι στο θάνατο», στο *Εποχικά. Κείμενα για νεότερους πεζογράφους*, Νεφέλη, Αθήνα 1999, σσ. 143-144.

8. Καστανιώτης, Αθήνα 1992.

9. Για τον ανταγωνισμό Ελλήνων και Τσάμηδων που λαμβάνει διαστάσεις συλλογικής εκδίκησης στο τέλος του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου βλ. Μ. Mazower, «Τρεις μορφές πολιτικής δικαιοσύνης: Ελλάδα, 1944-45», στο Μ. Mazower (επιμ.), *Μετά τον Πόλεμο. Η ανασυγκρότηση της οικογένειας και του κράτους στην Ελλάδα, 1943-1960*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2003, σσ. 33-36. Γενικότερα για τους Τσάμηδες στη Θεσπρωτία βλ. Λ. Διβάνη, *Ελλάδα και Μειονότητες. Το σύστημα διεθνούς προστασίας της Κοινωνίας των Εθνών*, Καστανιώτης, Αθήνα 1996, σσ. 218-258.

τους συνηθισμένους όρους του ιστορικού μυθιστορήματος¹⁰. Η αφήγηση επικεντρώνεται θεματικά στην εντός συνόρων ετερότητα, η οποία εκδηλώνεται σε επίπεδο ύφους με την ενσωμάτωση στοιχείων της τοπικής διαλέκτου¹¹. Δεν αποδίδεται όμως το πραγματικό αρβανίτικο ιδίωμα αλλά η γλωσσική ετερότητα -ως εκφραστής της εθνοτικής- λειτουργεί ποιητικά στο πλαίσιο της λογοτεχνικής σύμβασης, κατά παραδοχή και του ίδιου του συγγραφέα¹², όπως ανάλογα συμβαίνει και στην περίπτωση του ηπειρώτικου ιδιώματος στα μυθιστορήματα του Σωτήρη Δημητρίου *Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου*¹³ και *Τους τα λέει ο Θεός*¹⁴. Παρομοίως με τις *Δηγήσεις παραφυσικών φαινομένων* έτσι και στο *Ασημόχορτο* ανθίζει ακούγονται οι παραδοσιακοί ρυθμοί του δημοτικού τραγουδιού¹⁵ ενώ η Ιστορία είναι μάλλον πρόσχημα για να στοχαστεί ο πεζογράφος σύγχρονά του πολιτικά προβλήματα, δηλαδή τους φρικτούς εθνικούς κι εμφύλιους πολέμους στα Βαλκάνια του τέλους του 20ου αιώνα με αφορμή τη θρησκευτική ετεροδοξία. Συνεπώς, ο μικρότοπος και το παρελθόν του γενέθλιου χώρου διαστέλλονται νοηματικά και συναντούν τον μακρότοπο και την παγκοσμιότητα στο παρόν.

10. Για το μυθιστόρημα βλ. και G. Katsan, "Necessary Fictions: National Identity and Postmodern Critique in Gouroyiannis's *Το ασημόχορτο ανθίζει*", *Journal of Modern Greek Studies* 20:2 (October 2002), σσ. 399-420.

11. Β. Λαμπρόπουλος, «Μεθοριακή λογοτεχνία και κριτική», στο Α. Σπυροπούλου - Θ. Τσιμπούκη (επιμ.), *Σύγχρονη Ελληνική Πεζογραφία. Διεθνείς προσανατολισμοί και διασταυρώσεις*, Αλεξάνδρεια, Αθήνα 2002, σ. 62.

12. Β. Γκουρογιάννης, *Το ασημόχορτο ανθίζει*, ό.π., σ. 219: «Η χρήση της αρβανίτικης γλώσσας υπακούει μόνο στη λογοτεχνική σύμβαση, γι' αυτό δεν πρέπει να αναζητείται ακριβής γραμματική και νοηματική σημασία».

13. Κέδρος, Αθήνα 1993.

14. *Μεταίχμιο*, Αθήνα 2002. Για το ηπειρώτικο ιδίωμα του Σωτήρη Δημητρίου στο *Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου* βλ. Δ.Ν. Μαρωνίτης, «Παραμεθόριος πεζογραφία: Το παράδειγμα του Σωτήρη Δημητρίου», στο *Κειμενοφιλικά*, Κέδρος, Αθήνα 1997, σ. 77· Κ. Χρυσομάλλη-Henrich, «Το ύφος ως συνισταμένη των δομών βάθους και της λεκτικής επιφάνειας του λογοτεχνήματος. Εφαρμογές σε κείμενα μεταπολεμικής ελληνικής πεζογραφίας», *Ελληνικά* 50 - τευχ. 1 (2000), σσ. 79-82· Γ. Μαρτίνης, «Γλωσσάρι στο έργο του Σωτήρη Δημητρίου: "Ν' ακούω καλά τ' όνομά σου"», *Άπειρος* 2 (Καλοκαίρι 1999), σσ. 44-48.

15. Π. Μπουκάλας, «Στα ίχνη της παραλογής», στο *Ενδεχομένως. Στάσεις στην ελληνική και ξένη τέχνη του λόγου*, Άγρα, Αθήνα 1996, σσ. 282-286.

Στη *Μήδεια*¹⁶ διαπλέκεται το μυθιστόρημα με την δραματική ποίηση. Έχει τη μορφή θεατρικής τραγωδίας και αποτελεί παραλλαγή του αρχαίου λογοτεχνικού μύθου της *Μήδειας*¹⁷, όπου πάλι οι συμβολισμοί φωτίζουν ένα επίκαιρο θέμα, την πολιτική σχέση της κατεστραμμένης σοσιαλιστικής Ανατολής με την κραταιά καπιταλιστική Δύση. Στον *Θίασο των Αθηναίων* συνδυάζονται πολλά δομικά στοιχεία από τα προηγούμενα βιβλία του: το ηπειρωτικό τοπίο, η αλληγορική χρήση της Ιστορίας, η έμπνευση από την αρχαία ελληνική τραγωδία, ο δοκιμιακός σχολιασμός του κεντρικού μύθου.

Ο Γκουρογιάννης, παρά την ιδιοτυπία του, δεν είναι ένα αγεωγράφητο στίγμα στη μεταπολεμική και σύγχρονη ελληνική πεζογραφία. Εντάσσεται ομαλά στη συνέχεια ενός ευδιάκριτου, στα ελληνικά γράμματα, κύκλου μεταπολεμικών πεζογράφων που παρομοίως εμπνέονται από την περιοχή της Ηπείρου. Οι εν λόγω πεζογράφοι κατάγονται από την Ήπειρο και τα γραπτά τους συμπυκνώνουν την τραγική ιστορική περιπέτεια της Ελλάδας στο δεύτερο μισό του 20ου αιώνα, συμπλέκοντας το τοπικό με το εθνικό, το ατομικό βίωμα με την καθολική Ιστορία στην ιδιαίτερη πατρίδα τους¹⁸. Γενάρχης αυτού του κύκλου πρέπει να θεωρηθεί ο Δημήτρης Χατζής, ο οποίος ανανεώνει με τη διηγηματογραφία του το ρεαλιστικό ρεύμα που ανιχνεύει το ήθος του γενέθλιου τόπου¹⁹.

16. Καστανιώτης, Αθήνα 1995.

17. Για τη διαδρομή του λογοτεχνικού μύθου της *Μήδειας* βλ. D. Mimoso-Ruiz, "Medea", στο P. Brunel (επιμ.), *Companion to literary myths: heroes and archetypes*, μτφ. W. Allatson- J. Hayward- T. Selous, εκδ. Routledge, London-New York 1992, σσ. 769-778.

18. Θ.Β. Κούγκουλος, «Για μια συγκριτική ανάγνωση του Χριστόφορου Μηλιώνη στο πλαίσιο της μεταπολεμικής πεζογραφίας», *Εξώπολις* 15-16 (Άνοιξη-Καλοκαίρι 2001), σσ. 101-109· Γ. Λαδογιάννη, «Η λογοτεχνία των Ηπειρωτών. Η Τοπικότητα στη λογοτεχνία ως αισθητική αξία», *Φηγός* 18 (Καλοκαίρι-Χειμώνας 2004), σσ. 19-36· Ε. Γ. Καψωμένος, «Η λογοτεχνία της Ηπείρου», *Ηπειρωτικό Ημερολόγιο ΚΔ'* (2005), σσ. 149-166.

19. Θ.Β. Κούγκουλος, *Η Ήπειρος ως λογοτεχνικός μύθος στη μεταπολεμική πεζογραφία*, ό.π., σσ. 60, 114-115, 144-148, 164-166, 182-184, 283-285, 305-308, 312-313, 318-319, 342-343, 346, 356-363· Κ.Γ. Ευαγγέλου, *Τρινάκρια, η καρδιά της Μεσογείου, και η άπειρος Ήπειρος. Σικελία και Ήπειρος στη μεταπολεμική πεζογραφία*, Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2013, σσ. 79-89.

Μάλιστα ο Γκουρογιάννης φανερώνει και εξωλογοτεχνικά τη συμπάθεια του στο κυρίαρχο πρόσωπο της ομάδας, τον Χατζή, μ' ένα αποκαλυπτικό κείμενο, όπου δηλώνει πως δεν τον αισθάνεται ως νεκρό ώστε να του σωρεύσει επιμνημόσυνα λόγια κι ακόμη πως τον χωρίζουν από αυτόν δυο γενιές, δυο γενιές με αργασμένα ταμπάκια δέρματα, δύο βελούδινα στρώματα αμνησίας²⁰.

Στον *Θιάσο των Αθηναίων*, παρότι ο τίτλος λειτουργεί κάπως παραπλανητικά ως προς τα τοπογραφικά συμπραζόμενα του μυθιστορήματος, ο Γκουρογιάννης διατηρεί σταθερά το ηπειρωτικό σκηνικό. Στο ζήτημα του χρόνου όμως επιχειρεί ένα τεράστιο και συνάμα εξαιρετικά δύσκολο άλμα προς τα πίσω, αν συγκριθεί με το *Ασημόχορτο ανθίζει*, όπου ο χρόνος είναι βέβαια ιστορικός (Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος) αλλά κοντινός και προσεγγίσιμος. Η υπόθεση του *Θιάσου* διαδραματίζεται στη Νικόπολη (σημερινή περιοχή Πρέβεζας) και στο ιερό μαντείο της Δωδώνης το έτος 326 μ.Χ. Η επιλογή της χρονολογίας δεν είναι καθόλου τυχαία σε σχέση με τις προθέσεις του μύθου. Μόλις τέσσερα χρόνια αργότερα, το 330 μ.Χ., μεταφέρεται από τον Μεγάλο Κωνσταντίνο η πρωτεύουσα της Ρωμαϊκής Αυτοκρατορίας στο Βυζάντιο ενώ ένα χρόνο προηγουμένως, το 325 μ.Χ. η Α' Οικουμενική Σύνοδος στη Νίκαια καταδικάζει την αίρεση του Αρειανισμού. Το ιστορικό πλαίσιο προετοιμάζει τον αναγνώστη για το κλίμα του μυθιστορήματος: εποχή μεταβατική, με έντονες συγκρούσεις ανάμεσα στον χριστιανισμό που καλπάζει προς την εξουσία και στην παλαιά ελληνορωμαϊκή εθνική θρησκεία που πεθαίνει. Επιπλέον, πρόκειται για εποχή με ισχυρές χριστολογικές έριδες, που σαφώς έχουν πολιτικό και κοινωνικό αντίκτυπο. Από ιστορική άποψη και η προτίμηση στη Νικόπολη δεν είναι χωρίς σημασία. Η Νικόπολη χτίζεται από τον Οκταβιανό - Αύγουστο μετά τη νίκη του στη ναυμαχία του Ακτίου κατά του Αντωνίου και της Κλεοπάτρας (31 π.Χ.), και γίνεται συγκοινωνιακός και εμπορικός κόμβος μεταξύ Ανατολής και Δύσης²¹. Την περίοδο των αρχών του 4ου μ.Χ. αιώνα βρίσκει σε παρακμή, εντούτοις αποκτά ζωτικό ρόλο στη μετατό-

20. Β. Γκουρογιάννης, «Η κλωνοποίηση ως μέθοδος προσέγγισης της λογοτεχνίας», *Λέξη* 144 (Μάρτης - Απρίλης 1998), σ. 215.

21. Για την ιστορία της Νικόπολης βλ. Α.Σ. Παπαδημητρίου - Ό. Καρούτα, *Ο αρχαιολογικός χώρος της Νικόπολης. Ιστορία - Μνημεία - Τέχνη*, Δημοτική Βιβλιοθήκη Πρέβεζας, Πρέβεζα 2003.

πιση του κέντρου βάρους της Αυτοκρατορίας από τη Δύση στην Ανατολή.

Αναφορικά με την πλοκή του μυθιστορήματος, στο Λέχαιο της Κορινθίας επιβιβάζεται σε αλεξανδρινό καράβι ο αρχιμίμος Θέσπις με τον θίασό του, έχοντας ως προορισμό τη Νικόπολη της Ηπείρου. Στο καράβι ταξιδεύει και η λεγεώνα του στρατηγού Μάρκελλου για να συμμετάσχει σε μεγάλη στρατιωτική άσκηση στην Νικόπολη. Το όνομα Θέσπις βέβαια είναι καλλιτεχνικό ψευδώνυμο, που παραπέμπει εσκεμμένα και αρκούντως ειρωνικά στον πρωτοπόρο της αττικής τραγωδίας Θέσπι του βου π.Χ. αιώνα, ενώ το πραγματικό του όνομα το μαθαίνουμε αρκετά αργά, στη σελίδα 292: *Κέβης Αρσακίου Σιδώνιος, Πρίσκου Οινομάχου Αθηναίου απελεύθερος*. Ο πρωταγωνιστής είναι πρώην δούλος χωρίς σοβαρή αρχαιοελληνική παιδεία και καταγωγή. Καθοδηγεί λάγνα βαρβάρικα δουλικά με εντυπωσιακά ψευδώνυμα, τα οποία από παρακατιανούς μίμους προσπαθεί να τα μεταμορφώσει σε υποκριτές-ηθοποιούς υπό τον επίσης εντυπωσιακό και ειρωνικό τίτλο «Θίασος των Αθηναίων». Μεγαλεπήβολος σκοπός του είναι να αναστήσει την τραγωδία, σε μία περίοδο όπου το θέατρο είχε καταντήσει πορνικό-χυδαίο θέαμα, με το μη σωζόμενο σήμερα δράμα του Αισχύλου *Προμηθεύς Λυόμενος*. Ακολουθεί χρησμό του Πυθίου Απόλλωνα, σύμφωνα με τον οποίο για να παραστήσει τραγωδία πρέπει να πορευτεί προς τον βορρά. Μετά από ένα περιπετειώδες ταξίδι ο υποτιθέμενος θίασος φτάνει στη Νικόπολη.

Η περιοχή είναι γεμάτη από στρατό λόγω της άσκησης και ο θίασος καταλύει σ' ένα φτηνό πανδοχείο. Διάφορα επεισόδια δείχνουν παραστατικά την άγρια αντιπαράθεση που έχει ξεσπάσει μεταξύ του ανερχόμενου χριστιανισμού και της ειδωλολατρικής πάτριας θρησκείας, όπως η επίθεση χριστιανών στο περίφημο Νεκρομαντείο του Αχέροντα για να αποκαλυφτούν οι απάτες των εθνικών ιερέων. Η πολιτική και στρατιωτική διοίκηση της πόλης φέρνει προσκόμματα στο εγχείρημα του Θέσπι, θεωρώντας παράνοια την αναβίωση της τραγωδίας και εκτιμώντας ότι ο στρατός έχει ανάγκη από προκλητικά θεάματα ώστε να εκτονωθεί μετά την πίεση της άσκησης. Ο ίδιος ο Θέσπις -παρά το επίμονο κυνήγι του οράματος της τραγωδίας για να σώσει την ψυχή του- ολοένα κι αισθάνεται να απομακρύνεται από τον στόχο του, μένει ανικανοποίητος από τις πρόβες και αντιμετωπίζει ανυπέβλητες δυσκολίες με τους μίμους του που φυσικά δεν διακατέχονται από το υψηλό πνεύμα της τραγωδίας. Κυριότερο εμπόδιο είναι η απώλεια φωνής της

ηθοποιού που υποδύεται τη Γαία. Οι απανωτές κακοτυχίες ωθούν τον Θέσπι στη Δωδώνη, πανάρχαιο μαντείο του Διός και της συζύγου του Διώνης, ώστε να βρει λύση στα προβλήματά του.

Όμως οι χρησμοί που λαμβάνει τον περιπλέκουν περισσότερο. Εν τω μεταξύ πραγματοποιείται η άσκηση του ρωμαϊκού στρατού με απρόβλεπτα αποτελέσματα. Η επιτιθέμενη παράταξη με λάβαρο τον σταυρό και την επιγραφή «εν τούτω νίκα» συντρίβει την αντίστοιχη αμυνόμενη με λάβαρο τον αήττητο ήλιο, σύμβολο της εθνικής θρησκείας. Ο συνειρμός είναι προφανής. Ο χριστιανισμός σβήνει την πατροπαράδοτη λατρεία και την αντικαθιστά ως επίσημο και ευνοούμενο θρησκευτικό δόγμα στην αυτοκρατορία. Το δεδομένο αυτό ξεσηκώνει θύελλα αντιδράσεων και τροφοδοτεί τη διαμάχη χριστιανών και εθνικών στην πόλη. Μέσα στις επικρατούσες συνθήκες, η απόπειρα να αναβιώσει η τραγωδία αποκτά διευρυμένες διαστάσεις για τους ειδικολόγους. Συγκροτείται επιτροπή σωτηρίας από επιφανείς εθνικούς και χορηγείται ο Θέσπις για να ανεβάσει Αισχύλο στο εγκαταλελειμμένο θέατρο της Δωδώνης. Με σχεδόν υπερβατικό τρόπο η νέα θρησκεία συνθλίβει την αρχαιοελληνική πίστη στη Δωδώνη, η παράσταση βάφεται στο αίμα από επίθεση των χριστιανών, ο Θέσπις σταυρώνεται σαν νέος Προμηθέας / Ιησούς κι οι αρχαίοι Θεοί εγκαταλείπουν ηττημένοι τη Δωδώνη.

Παράλληλα με την εξιστόρηση των γεγονότων ο συγγραφέας παρεμβάλλει με πλάγια γράμματα οκτώ διαλόγους, στη μορφή του διαλογικού είδους της κλασικής γραμματείας, που υποθετικά διεξάγονται στα λουτρά από μορφωμένους πολίτες της Νικόπολης. Η τεχνική αυτή αναλογεί στον εσωτερικό σχολιασμό που επισημάναμε στα βιβλία *Σχόλια σε ποίηση και Διηγήσεις παραφυσικών φαινομένων*. Και στον *Θίασο* οι διάλογοι εκφράζουν τη δοκιμασκή σκέψη του συγγραφέα πάνω στα διαδραματιζόμενα, ιδίως τη φιλοσοφική και αισθητική αντιπαραβολή του χριστιανισμού με την ελληνορωμαϊκή θρησκευτική ιδεολογία στο πεδίο της θεολογίας και της τέχνης. Ο πεζογράφος στέκεται αμέτοχος στη διένεξη, αν και κατά τη γνώμη μας πίσω από την αφήγηση διακρίνεται η γοητεία του για τις αρχαιοελληνικές πολιτισμικές αξίες. Παραπληρωματικό σχολιαστικό ρόλο κατέχουν και τα εγκλιβωτισμένα στη διήγηση επινοήματα / πλαστά αποσπάσματα του *Προμηθέα Λυόμενου*. Πρόκειται για ποιητικά δημιουργήματα του συγγραφέα που αναπαριστούν τον αισχύλειο λόγο και τον προσαρμόζουν στις απαιτήσεις του μυθιστορήματος, εφόσον από την πραγματική τραγωδία δεν μας έχουν σωθεί παρά ελάχιστοι στίχοι.

Η γραφή του Γκουρογιάννη αποστρέφεται τα ευτελή τεχνάσματα προσέλευσης του αναγνωστικού κοινού. Σε μια περίοδο που η ελληνική πεζογραφία προκλητικά και αδιέξοδα παγιδεύεται σχεδόν αποκλειστικά στην ερωτική θεματολογία και σε όλες τις πιθανές εκδοχές της, ο Ηπειρώτης λογοτέχνης συν-κινείται γόνιμα από τις λεπτές φιλοσοφικές αναζητήσεις. Ωστόσο, το ερωτικό στοιχείο έχει τη θέση του στον *Θίασο των Αθηναίων*, όχι όμως ως μια ασύμπτωτη με τον μύθο και απλώς ελκυστική λεπτομέρεια. Διάφορες σκηνές εστιάζονται στην ηδυπάθεια, την ασυγκράτητη λαγνεία και τον εκμαυλισμό των μελών του θιάσου. Οι άνδρες μίμοι είναι κατά βάση θηλυπρεπείς και οι γυναίκες αρέσκονται να προσφέρουν με κάθε ευκαιρία πληρωμένες ηδονές. Για παράδειγμα όταν ο Θέσπις στο αστυνομικό τμήμα ανοίγει τη ζώνη αγνότητας της ηθοποιού Μελλομένης, με την οποία την φυλάκισε κατά την απουσία του στη Δωδώνη, πέφτουν από το αιδοίο της υγρά νομίσματα, αντίτιμα των ερωτικών υπηρεσιών της. Η πορνική αυτή συμπεριφορά έχει τη σημασία της. Από τη μία προσημαίνει την αποτυχία της αναβίωσης του δράματος (πώς θα μπορούσε άλλωστε να ανανεωθεί ο τραγικός λόγος από ακόλαστους και άμους δούλους) και από την άλλη αντιδιαστέλλει την αδιάφορη για τα πάθη του σώματος αρχαιοελληνική ηθική (ο κίναιδος αρχιμίμος Θέσπις είναι όντως ουτοπικός δημιουργός εμφορούμενος από την αρετή της τέχνης) με την αυστηρά προσκολλημένη στο σώμα χριστιανική ηθική.

Στο μυθιστόρημα το ιστορικό περιβάλλον αναδομείται με απόλυτο σεβασμό στα ιστορικά τεκμήρια. Η μυθοπλασία υπακούει στις γνώσεις που έχουμε για τον 4ο μ.Χ. αιώνα και την αρχαία τοπογραφία της Ηπείρου ή ακόμη αφορμάται από φιλολογικές μαρτυρίες και διαλέγεται στενά μαζί τους. Αυτό σημαίνει πως ο Γκουρογιάννης λειτουργεί ως συστηματικός ερευνητής για να συλλέξει το πρωτογενές υλικό του κατά το στάδιο της προετοιμασίας του μυθιστορήματος. Αναφέρουμε μόνο δύο ενδεικτικά παραδείγματα σχετικά με το ιερό της Δωδώνης, που αποκαλύπτουν την εξοικείωσή του με τις ιστορικές και τις φιλολογικές πηγές. Πρώτον: ο ιερέας της Δωδώνης δεν αφήνει τον Θέσπι να πλύνει τα κουρασμένα πόδια του και ο ίδιος είναι ανυπόδητος, μ' ένα στρώμα γης πάνω στη σάρκα του:

Αφού έκανε τα καθιερωμένα, ο Θέσπις ζήτησε την άδεια να πλύνει τα κουρασμένα πόδια του. Άκουσε έκπληκτος τον ιερέα να του λέει: «Συγχωρείται η ασέβειά σου γιατί είσαι μακρινός ξένος. Κοίταξε τα

δικά μου πόδια. Νομίζεις ότι φορώ παπούτσια αλλά όχι! Είναι στρώμα γης απάνω στη σάρκα μου».

Πράγματι, ο Θέσπις διαπίστωσε στο ελάχιστο φως κάτι σαν φλούδα γέρινης βαλανιδιάς να τυλίγει τη σάρκα του ποδιού. Ένα λίκωμα αηδίας ανέβηκε από το στομάχι του.

(σ. 224)

Κατά την αρχαία γραμματεία, πράγματι, οι ιερείς του Δωδωναίου Δία κοιμούνται καταγής (χαμαιεύναι) και δεν πλένουν τα πόδια τους (ανιπτώποδες) για να παίρνουν δύναμη από το χώμα²².

Δεύτερον: ο ιππέας που καταφθάνει από τη Δωδώνη και ανακοινώνει στους ανήσυχους κατοίκους της Νικόπολης, σαν αγγελιοφόρος τραγωδίας, τα φοβερά συμβάντα κατά το ανέβασμα του Αισχύλου, κλείνει τη δραματική του αφήγηση και αναγγέλλει την τελική πτώση των αρχαίων Θεών με την εξής περιγραφή:

Γυρίσαμε τα μάτια κατά κει κι είδαμε στις ψηλές κορφές δυο μαύρα περιστέρια, θρηνολογώντας με ανθρώπινη λαλιά, να χύνονται απ' τ' αριστερά κατά τα μέρη του νοτιά, εκεί που λεν' οι γεωγράφοι ότι πέφτουν τα μέρη της Λιβύης. (σ. 387)

Στην προκειμένη περίπτωση ο συγγραφέας αντιστρέφει και συμπληρώνει τον αρχαίο ιδρυτικό μύθο του μαντείου όπως παραδίδεται από τον Ηρόδοτο²³. Σύμφωνα με τις πληροφορίες του ιστοριογράφου δύο μαύρα περιστέρια (μέλαιναι πελειάδες) πετούν από τις Θήβες για τη Λιβύη και τη Δωδώνη. Το πρώτο πηγαίνει στο ιερό του Άμμωνα Δία και το δεύτερο παραγγέλλει με ανθρώπινη φωνή να ιδρυθεί στη Δωδώνη ιερό του Διός.

Κλείνοντας τα ατελή σχόλιά μας, προκύπτει ένα κρίσιμο κι ενδιαφέρον ερώτημα. Ο Γκουρογιάννης, ένας πεζογράφος που κινείται με επιδεξιότητα πάνω στα χνάρια της ηπειρωτικής παράδοσης και ανοίγεται εξίσου αποτελεσματικά στις διαδρομές του μεταμοντερνισμού με τον ενδοκειμενικό σχολιασμό της γραφής του, θέλησε απλώς και μόνο να

22. Σ.Ι. Δάκαρης, *Δωδώνη. Αρχαιολογικός οδηγός*, Δήμος Ιωαννιτών, Ιωάννινα 1986, σ. 86.

23. Ό.π., σσ. 27-29.

συνθέσει ένα στατικό ιστορικό μυθιστόρημα και να αναπαραστήσει μια ταραγμένη εποχή, έστω τοποθετώντας στη διήγηση και ποικίλες σκέψεις για την τέχνη και τη φιλοσοφία; Νομίζουμε πως η Ιστορία, όπως και στα βιβλία του που προηγούνται του συγκεκριμένου μυθιστορήματος, όσο κι αν κυριαρχεί ή μεταπλάθεται με σεβασμό, είναι λογοτεχνική πρόφαση για να συναντηθεί με την κοινωνική και πολιτική του επικαιρότητα. Ολόκληρο το μυθιστόρημα θα μπορούσε να διαβαστεί ως μια αλληγορία για τον σύγχρονο κόσμο που έτσι κι αλλιώς παρουσιάζει πλήθος συμπτώσεων και παραλληλισμών με τον σπαρασσόμενο από συγκρούσεις 4ο μ.Χ. αιώνα. Οι θρησκευτικές έριδες χριστιανών, αρειανιστών και εθνικών θυμίζουν εκπληκτικά τον θρησκευτικό φανατισμό των Βαλκανίων και της Ανατολής στη λήξη του 20ου και στην έναρξη του 21ου αιώνα, που ανάλγητα σωρεύει πτώματα στο όνομα της πολιτικής και θρησκευτικής ελευθερίας. Ακόμη ο μηχανισμός ανόδου του χριστιανισμού στην κορυφή του ρωμαϊκού κράτους και η εμπάθειά του έναντι των άλλων θρησκευτικών ή πολιτισμικών παραδόσεων, ομοιάζει με την επιβαλλόμενη σήμερα παγκοσμιοποίηση που αδιαφορεί επιδεικτικά για τις περιφερειακές πολιτισμικές ταυτότητες και την ιστορία τους. Ανεξάρτητα από το εάν η παράλληλη λοξή ματιά στο παρόν εντάσσεται ή όχι στις προθέσεις του Γκουρογιάννη, ο συνειρμός του αναγνώστη οδεύει αναπόφευκτα προς την κατεύθυνση της σύγκρισης παρελθόντος-παρόντος. Πάντως, το μυθιστόρημα με αυτήν την ερμηνευτική προοπτική οπωσδήποτε κερδίζει σε αναγνωστικό πλάτος.